

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

УДК 37.013.82: 376

DOI <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2025-8-16>

Базилевська Оксана Олександрівна,
ORCID ID: 0000-0002-8977-5456
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Родименко Ірина Миколаївна,
ORCID ID: 0000-0002-1686-1978
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

СУТНІСТЬ КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

THE ESSENCE OF CORRECTIVE AND EDUCATIONAL WORK IN A SPECIAL GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION

У статті розглядається сутність корекційно-виховної роботи у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Підкреслено, що корекційно-виховна робота є невід'ємною складовою корекційно-педагогічного процесу, відіграючи важливу роль у сучасній світовій та вітчизняній освіті. Висвітлено, що корекційно-виховна робота охоплює широкий спектр завдань: від діагностики індивідуальних особливостей розвитку до реалізації спеціальних заходів, спрямованих на подолання або послаблення порушень, розвиток компенсаторних механізмів та формування життєво необхідних навичок. Метою корекційно-виховної роботи є відновлення та розвиток пізнавальних і емоційно-вольових процесів дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення максимально повної адаптації особистості в суспільстві, формування позитивних рис особистості, варіативної адаптації до змінених умов та корекції пізнавальної й емоційно-вольової сфери особистості, а також формування адекватної самооцінки.

У статті проаналізовано основні принципи та методи впровадження корекційних заходів, враховуючи психофізичні особливості учнів, такі як уповільненість сприйняття, вузькість поля сприйняття та труднощі у виявленні зв'язків між об'єктами. Розглянуто необхідність застосування корекційно-виховної роботи до недоліків розвитку пізнавальних функцій та здібностей дитини з порушенням інтелектуального розвитку. Особливу увагу приділено корекції недоліків розвитку пізнавальних функцій, моторики, формуванню навичок соціальної поведінки та привчання дітей керуватися правилами у повсякденному житті.

Наголошено на важливості поєднання свідомості, почуттів і поведінки у виховному процесі, а також на важливості систематичного формування звички дотримуватись норм поведінки. Висвітлюється ефективність виховання, яке залежить від організації практичної діяльності дітей, де вони можуть використати та закріпити отриману словесну інформацію. Зроблено акцент на необхідності бути послідовним у дотриманні основних вимог, стабілізувати поведінку учнів та підтримувати позитивні емоції похвалою. Розкривається важлива умова успішної корекційно-виховної роботи – залучення до цього процесу всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: корекційно-виховна робота, діти з особливими освітніми потребами, інтелектуальний розвиток, соціалізація, пізнавальні процеси, корекційні методи.

The article examines the essence of correctional and educational work in special general secondary education institutions for children with special educational needs. It emphasizes that correctional and educational work is an integral part of the correctional-pedagogical process, playing an important role in both modern global and domestic education. The article highlights that correctional and educational work encompasses a wide range of tasks: from diagnosing individual developmental characteristics to implementing special measures aimed at overcoming or mitigating impairments, developing compensatory mechanisms, and forming essential life skills.

The goal of correctional and educational work is the restoration and development of cognitive and emotional-volitional processes in children with special educational needs, ensuring their maximum adaptation in society, fostering positive personality traits, flexible adaptation to changed conditions, and correction of cognitive and emotional-volitional spheres, as well as the formation of adequate self-esteem.

The article analyzes the main principles and methods of implementing correctional measures, taking into account the psychophysical characteristics of students, such as slowed perception, narrow field of perception, and difficulties in identifying relationships between objects. It discusses the necessity of applying correctional and educational work to address developmental deficiencies in cognitive functions and abilities of children with intellectual disabilities. Special attention is given to correcting deficits in cognitive functions, motor skills, forming social behavior skills, and teaching children to follow rules in everyday life.

The importance of combining consciousness, feelings, and behavior in the educational process is emphasized, as well as the importance of systematically forming the habit of adhering to behavioral norms. The effectiveness of education depends on organizing practical activities where children can use and reinforce the verbal information received. The article stresses the need for consistency in following basic requirements, stabilizing students' behavior, and supporting positive emotions through praise. A key condition for successful correctional and educational work is the involvement of all participants in the educational process.

Key words: correctional and educational work, children with special educational needs, intellectual development, socialization, cognitive processes, correctional methods.

Постановка проблеми. В умовах сучасної освіти питання забезпечення якісного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності. Однією з ключових складових цього процесу є корекційно-виховна робота, яка виступає основою комплексної підтримки дитини у спеціальному закладі загальної середньої освіти. Саме через цілеспрямовану корекційно-виховну роботу спрямовану на розвиток пізнавальних, емоційно-вольових, мовленнєвих, сенсорних і моторних процесів створюються умови для максимально повної адаптації дитини в суспільстві, формування її особистості та соціалізації.

Корекційно-виховна робота охоплює широкий спектр завдань: від діагностики індивідуальних особливостей розвитку до реалізації спеціальних заходів, спрямованих на подолання або послаблення порушень, розвиток компенсаторних механізмів та формування життєво необхідних навичок. Вона не є ізольованим напрямом, а інтегрується у всі ланки освітнього процесу, забезпечуючи єдність навчання, виховання та корекції. Особлива увага приділяється створенню індивідуальних освітніх програм, які враховують психофізичні можливості кожної дитини, а також тісній співпраці педагогів, фахівців та батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи сутності корекційно-виховної роботи у спеціальних закладах загальної середньої освіти розглядається у працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців:

В. Бондаря, І. Єременка, С. Коноплястої, О. Нагорної, В. Синьова, М. Шеремета, Д. Шульженко та інших.

У наукових працях підкреслюється, що корекційно-виховна робота є невід'ємною складовою комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Її основна мета – відновлення та розвиток пізнавальних і емоційно-вольових процесів, забезпечення максимально повної адаптації особистості в суспільстві, формування позитивних рис характеру, адекватної самооцінки. Як зазначає І. В. Середа, ця робота спрямована на формування потреби дитини в комунікації, емоційному пізнанні світу, соціалізації, що особливо важливо для дітей з інтелектуальними порушеннями [5].

Науковці наголошують, що педагогічний процес у спеціальному закладі загальної середньої освіти має будуватися з урахуванням психофізичних особливостей дітей, бути конкретизованим у всіх компонентах освітньої діяльності. Визначають корекційно-виховну роботу як стрижень педагогічного процесу спеціального закладу загальної середньої освіти, а не як окремий додаток до основного змісту діяльності закладу. Для досягнення ефективності необхідно дотримуватися принципу корекційної спрямованості, який передбачає цілісний вплив на змістові, діяльнісні та особистісні компоненти розвитку учнів [1].

Незважаючи на значну кількість досліджень, окремі аспекти сутності та організації корекційно-виховної роботи у спеціальних закладах

загальної середньої освіти залишаються малодослідженими. Це зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу принципів, методів та ефективних практик впровадження корекційних заходів для учнів з особливими освітніми потребами.

Метою цієї статті є розгляд сутності корекційно-виховної роботи у спеціальному закладі загальної середньої освіти, визначення її основних принципів та методів, а також окреслення напрямів удосконалення педагогічної практики для забезпечення повноцінного розвитку і соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Загальною метою корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є відновлення й розвиток пізнавальних та емоційно-вольових процесів, забезпечення максимально повної адаптації особистості в суспільстві, формування позитивних рис особистості, варіативна адаптація до змінених умов, корекція пізнавальної й емоційно-вольової сфер особистості; формування адекватної самооцінки [2; 4].

Основна мета корекційно-виховної роботи зосереджується на формуванні особистості дитини, її соціалізації. Тому у практичному плані корекційне виховання сприяє розвитку потреби дитини в комунікації, емоційному пізнанні навколишнього світу [5].

Корекційно-виховна робота охоплює: розвиток пізнавальних процесів (сприймання, мислення, пам'ять, увага); формування мовлення, сенсорних і моторних навичок; розвиток соціально-побутових компетентностей, навичок самообслуговування; корекцію емоційно-вольової сфери, формування адекватної самооцінки; забезпечення практичної спрямованості навчання, що дозволяє застосовувати знання у повсякденному житті.

Ми виходимо з того, що корекційно-виховна робота у спеціальному закладі загальної середньої освіти має бути побудована відповідно до психофізичних особливостей дітей, спеціальним чином конкретизована у всіх компонентах. В цих умовах психологічні та соціальні прояви порушення інтелектуального розвитку можуть постійно враховуватися та піддаватися корекційному впливу. І в теоретичному, і в практичному плані важливо з'ясувати, як у загальному процесі передачі знань слід забезпечити розвиваючу активну умову та одночасно корекційну дію. Отже, навчання дітей із порушенням інтелектуального розвитку має корекційно-виховний характер. Тільки таким чином навчання стане вирішальним засобом підготовки дітей до життя в суспільстві.

При розгляді напрямів корекційно-виховної роботи на перший план виступає необхідність її застосування до недоліків розвитку пізнавальних функцій та здібностей дитини з порушенням інтелектуального розвитку.

Керуючи навчальним процесом корекційний педагог повинен враховувати, що у дітей з порушенням інтелектуального розвитку недостатньо чітко здійснюють аналіз і синтез, що їх здібності до порівняння незначні, що вони припускаються помилок при вирішенні елементарних завдань, пізнавальні інтереси у них проявляються слабо. Водночас доведено можливість розвитку у дітей із порушенням інтелектуального розвитку цих суттєвих областей пізнання. Однак тут потрібні особливі педагогічні заходи. Важко протікає вплив навчання в розвитку учня; воно вимагає невпинної участі педагога та розробки системи дидактичних прийомів, що полегшують дітям конкретизацію знань стосовно широкого кола повсякденного життєвого досвіду.

Отже, один із напрямів корекційно-виховної роботи полягає у визначенні та практичному здійсненні таких дидактико-методичних правил, які, будучи реалізовані при навчанні кожному з навчальних предметів, сприяють розвитку пізнавальних функцій та здібностей учнів.

Необхідно організувати навчання так, щоб учні, засвоюючи навчальний матеріал, виділяли ознаки об'єкта, здійснювали порівняння, класифікували та опановували інші розумові операції. Наприклад, при виконанні предметно-практичної діяльності, при використанні різноманітних допоміжних засобів, що сприяють уточненню сприйняття – обмежувати кількість ознак, що підтримують виділення; точно визначати доступні для учнів рішення; використовувати спеціальні можливості матеріалу кожного з навчальних предметів тощо.

Систематично підвищувати кількість та якість вимог до розумової діяльності. При цьому виходячи з диференціювання індивідуальних можливостей учнів з порушенням інтелектуального розвитку. Наприклад, загострювати суб'єктивні протиріччя між метою та вмінням; поступово розширювати кількість та складність об'єктів пізнання; поступово зменшувати частку своєї участі у керівництві учнем, дедалі більше спиратися на можливості школяра, що виявляються у процесі навчання, тощо.

Організувати аналітико-синтетичну діяльність учнів, що служить виділенню ознак, при порівняннях, класифікаціях та інших розумових операціях спочатку в умовах предметно-практичних

дій, потім на конкретно-чуттєвій основі і нарешті в абстрактній формі, підводячи учнів у процесі послідовного використання цих видів діяльності до більш високої.

Наприклад, крок за кроком послідовно: застосовувати індукцію у навчанні; використовувати доступну дедукцію; забезпечувати досить обґрунтовану інтеріоризацію; посилювати контрольні дії учнів; спиратися на розвиток мовлення.

Давати учням повноцінні зразки, на основі яких можуть здійснюватися розумові операції. Наприклад: використовувати алгоритм для спостереження, порівняння, опису, проб, контролю; виховувати в учня звичку розпізнавати відносини між основними варіантами повідомлення навчального матеріалу та своєю діяльністю; вчити осмислювати різноманітні етапи рішення; навчати перенесення способу рішення на аналогічні завдання тощо.

Необхідно, щоб учень інформував учителя про результати мисленнєвих процесів, використовуючи не лише словесне формулювання, а й інші способи передачі інформації: графічні, пластичні, міміко-жестикulatoryні, драматизацію або практичні дії. Підтверджувати та заохочувати правильне оформлення результатів пізнавальної діяльності тощо.

Пов'язувати розумову діяльність учнів спеціального закладу загальної середньої освіти з реальною суспільною та життєвою практикою. Наприклад: мотивувати постановку проблеми, роз'яснювати можливість використання одержаних результатів у роботі з інших навчальних предметів, у професійній та суспільній практиці; безпосередньо використовувати результати у суспільно-корисній діяльності, при виконанні суспільних вимог тощо.

Ефективність виховання повністю залежить від поєднання свідомості, почуттів і поведінки. Слід так організувати практичну діяльність дітей, щоб в ній вони могли використати і закріпити одержану перед цим словесну інформацію. Головним засобом корекції порушення зв'язку між свідомістю і поведінкою має бути не пояснення і показ способів виконання дій, вчинків та привчання дітей керуватися правилами у повсякденному житті, включення їх у активну суспільно-корисну діяльність [3].

Виходячи з того, що у учнів з порушенням інтелектуального розвитку, особливо молодшого шкільного віку слід систематично виховувати звички до елементарного навчального розпорядку та простих норм поведінки та взаємовідносин необхідно бути послідовним у дотриманні

основних вимог; стабілізувати поведінку учнів, певним чином організуючи їхню діяльність (зміна напрямку і розслаблення, фронтальна робота на початку уроку); підтримувати хорошу поведінку, викликаючи позитивні емоції похвалою, яка по-різному виражається (наприклад, використовувати оптичні символи, добре слово, нагороду).

Узгоджувати основні вимоги з усіма педагогами, які працюють у групі чи класі; залучати до активної участі у вихованні всіх вихователів, які працюють у закладі освіти, та батьків.

У дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно формувати правильну поведінку шляхом роз'яснення відповідних норм, практикування цих норм до тих пір, поки вони не стануть внутрішньою потребою, та виховувати навички самостійного контролю за їх дотриманням.

Корекційно-виховна робота у спеціальному закладі загальної середньої освіти є складним, багатокомпонентним процесом, спрямованим на всебічний розвиток особистості дитини з особливими освітніми потребами. Її сутність полягає у створенні таких педагогічних умов, які забезпечують не лише засвоєння навчального матеріалу, а й корекцію порушених психічних функцій, розвиток соціальних навичок, формування позитивних особистісних якостей та мотивації до навчання і саморозвитку.

Ефективність корекційно-виховної роботи визначається дотриманням ряду принципів: індивідуалізація та диференціація навчання, що враховує психофізичні особливості кожної дитини; системність та послідовність корекційних заходів; тісна взаємодія педагогів, фахівців, батьків та самої дитини в освітньому процесі; спрямованість на формування практичних навичок, необхідних для соціальної адаптації; використання різноманітних методів і прийомів, що поєднують навчання, виховання та корекцію.

У процесі реалізації корекційно-виховної роботи важливо: розвивати пізнавальні процеси (сприймання, мислення, пам'ять, увагу) через спеціально організовану діяльність; формувати емоційно-вольову сферу, адекватну самооцінку, навички самоконтролю; сприяти розвитку мовлення, комунікативних умінь, соціальної компетентності; здійснювати корекцію моторики, координації рухів, що має велике значення для повноцінної участі дитини у навчальному та суспільному житті. Важливою умовою успішної корекційно-виховної роботи є залучення до цього процесу всіх учасників освітнього середовища: учителів, асистентів, вихователів, фахівців (логопедів, психологів,

дефектологів), а також батьків. Саме комплексний підхід дозволяє досягти максимальної ефективності у розвитку і соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, корекційно-виховна робота у спеціальному закладі загальної середньої освіти – це не лише педагогічний вплив, а цілісна система підтримки, яка допомагає кожній дитині реалізувати свій потенціал, підготуватися до самостійного життя, інтегруватися у суспільство та відчутися себе його повноцінним членом.

Ефективність такої роботи забезпечується дотриманням принципів індивідуалізації, диференціації, системності та послідовності, а також тісною співпрацею всіх учасників освітнього процесу – педагогів, фахівців, батьків і самих дітей. Важливою умовою успішної реалізації корекційно-виховної роботи є створення сприятливого

освітнього середовища, в якому дитина з особливими освітніми потребами відчуває підтримку, розуміння та прийняття.

Результати дослідження свідчать, що комплексний підхід до організації корекційно-виховної роботи сприяє розвитку пізнавальних, мовленнєвих, емоційно-вольових, соціальних та моторних навичок, формуванню адекватної самооцінки, самостійності й відповідальності. Особливу увагу слід приділяти впровадженню інноваційних методик, сучасних корекційних програм, а також підвищенню професійної компетентності педагогів та фахівців.

Корекційно-виховна робота має залишатися пріоритетним напрямом у діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти. Подальші дослідження вбачаємо у вдосконаленні методик і підходів, які забезпечують умови для всебічного розвитку, ефективної соціалізації та успішної самореалізації дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаяш О. В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків. *Інформаційно-видавничий центр ЗІППО*, 2015. 120 с.
2. Дефектологічний словник : навчальний посібник / за ред. В. Бондаря, В. Синьова. Київ, 2011. 528 с.
3. Корекційна психопедагогіка (Олігофренопедагогіка): навчально-методичний посібник / укл. О.В. Гаяш Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. 255 с.
4. Нагорна О. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Рівне, 2012. 99 с.
5. Середа І. В. Корекційно-виховна робота спеціального педагога з дітьми з особливими освітніми потребами. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 74, Т. 1. 2021. С. 144–148.